

Yayın Değerlendirme / Book Reviews

Fatma Sel Turhan, *The Ottoman Empire and The Bosnian Uprising: Janissaries, Modernisation and Rebellion in the Nineteenth Century*,

London, NewYork: I.B.Tauris, 2014, 9781780761114, 410 s.

Emine Tonta Ak *

Yazarın Boğaziçi Üniversitesi'ne sunduğu doktora tezinden¹ *Eski Düzen Adına, Osmanlı Bosna'sında İsyân (1826-1836)* başlığıyla 2013 yılında yayınlanmış olan eseri, *The Ottoman Empire And The Bosnian Uprising: Janissaries, Modernisation and Rebellion in the Nineteenth Century* başlığıyla I.B. Tauris Yayınevi tarafından İngilizce olarak yayımlandı. Ondokuzuncu yüzyıl Osmanlı Bosna tarihi çalışmaları son yıllara değin gereken akademik ilgiyi görmemiştir. Konunun son dönem Osmanlı tarihyazımı açısından taşıdığı kompleks niteliklerinin yanısıra malzemenin yoğunluğuna binaen değerlendirmenin güçlüğü bunun önemli sebeplerindendir.

Ahmet Cevat Eren'in 1965 yılında yayınlanan *Mahmud II. Zamanında Bosna-Hersek*, başlıklı eserinden sonra uzunca bir dönem bu konuda Türkçe eser verilmemiştir. Ahmed S. Alici'in *Uredenje Bosanskog Ejaleta Od 1789. Do 1878. Godine* başlıklı eseri ise 1983 yılında Boşnakça olarak yayınlanmıştır. Zaffer Gölen'in *Tanzimat Dönemi Bosna İsyânları (1839-1878) (Alter Yayıncılık, 2009)* ve *Tanzimat Döneminde Bosna Hersek*, (Türk Tarih Kurumu, 2010) isimli eserleri ile Emine Tonta Ak'ın 2010 yılında Marmara Üniversitesi'ne sunduğu *Tanzimat'ın Bosna Hersek'te Uygulanması ve Neticeleri (1839-1875)* başlıklı doktora tezi Tanzimat devri Osmanlı Bosnası'nı konu alan son yıllarda yapılmış araştırmalardır. Bunların yanısıra editörlüğünü Markus Koller ve Kemal Karpat'ın yaptığı Osmanlı Bosnası'nı birçok açıdan ve geniş bir tarihsel perspektifle

* Yrd. Doç. Dr., Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, İstanbul/Türkiye, etak@fsm.edu.tr

1 Fatma Sel Turhan, *Rebelling for the Old Order: Ottoman Bosnia, 1826-1836*, (Doktora Tezi) Boğaziçi Üniversitesi, 2009.

ele alan makalelerin yer aldığı *Ottoman Bosnia A History in Peril* (The University of Wisconsin Press, 2004) bu alanda zikredilmesi gelen bir diğer önemli eserdir.

Turhan'ın eseri 1826 yılında yeniçeriliğin ilgası ile başlayan ve 1836'ya kadar devam eden dönemde Bosna Eyaleti'nde ortaya çıkan isyan sürecine odaklanmaktadır. Diğer bir deyişle II. Mahmud dönemi merkezileşmesine Bosna Eyaleti'nin gösterdiği reaksiyonun isyan boyutunu analiz etmektedir. Araştırmanın kaynaklarını Başbakanlık Osmanlı Arşivleri'nden elde edilen belgelerle Saray ve Travnik Şer'iyeye Sicilleri oluşturmaktadır.

Kitap Giriş ve Sonuç bölümleri ile birlikte yedi bölümden oluşmaktadır. Giriş Bölümünde meselenin farklı boyutlarını açıklamaya yönelik olarak, isyan, adem-i merkezîyetçilik-merkezîyetçilik çatışması ile sınırbölgeleri meselelerindeki teori ve tartışmalar ele alınarak geniş bir literatür değerlendirmesi yapılmakta, araştırmanın metot ve yaklaşımı açıklanmaktadır. Eserin temel konusunu teşkil eden isyanlardan ilki yeniçeriliğin ilgasıyla gerçekleşen 1826 isyanı ve diğeri 1831 Hüseyin Kapudan isyanıdır. Her iki isyanda da gözlenen temel sebepleri yazar "imparatorluğun merkezileşme politikalarına yönelik tepkiler" şeklinde formüle ederek bir devamlılık çerçevesinde ele almıştır. Bu nedenle sözkonusu isyanları "birbirinden bağımsız isyanlar olarak incelemek yerine bir isyan sürecinin iki safhası olarak değerlendirmeyi" uygun görmektedir (s.2). Diğer yandan Bosnalıların II. Mahmud'un reform siyasetine gösterdikleri tepkilerin analizinde, hem isyanın yerel dinamiklerini hem de merkezin isyan algısına yönelik politikasını aydınlatmaya yönelik çok yönlü bir yaklaşım benimsemiştir (s.3).

Birinci bölümde, ondokuzuncu yüzyılın ilk yarısında Bosna'da yaşanan olayların tarihsel geçmişini anlamaya yönelik olarak Osmanlı Bosnası'nın coğrafyasına, sosyal ve demografik özelliklerine, askeri örgütlenmesine, toprak sistemine ve ekonomisine dair genel özellikleri zengin bibliyografyadan yararlanılarak açıklanmaktadır.

İkinci bölümün konusunu isyanın ilk aşaması olarak nitelendirilen 1826-1831 dönemi oluşturmaktadır. İsyanın genel profilini anlamaya yönelik olarak öncelikle Bosna'da gerçekleştirilmek istenen merkezileştirmenin mahiyeti ve hedefleri açıklanarak bölgedeki isyan olgusunun tarihsel arkaplanı ve isyan kültürünün yerel kökleri incelenmektedir. Ardından yeniçeriliğin Bosna'da ilgasıyla ortaya çıkan olaylar detaylı olarak incelenmektedir. Merkezin uygulamaya kalktığı bu önemli karara halkı ikna etme çalışmalarının yanısıra, tepkilerin bölgesel bir isyana dönüşmesinin aşamaları açıklanmaktadır. Yeniçeriliğin kaldırıldığına dair fermanın Saray'da okunmasının ardından başlayan isyan hazırlıkları ele alınırken merkezin isyancılarla dansı tüm yönleriyle ortaya serilmektedir. İsyanın bölgedeki yankıları, Abdurrahim Paşa'nın Bosna valiliğine tayiniyle birlikte isyanın bastırılması ve ardından işleme devam eden yerel dinamikler, Bos-

na'da Ali Namık Paşa dönemi ve icraatları, Ruslarla başlayan savaş atmosferinin bölgeye yansması ve Visoko olayından sonra yaşanan gelişmeler açıklanmaktadır. 1829 Edirne Antlaşması sonucunda Sırp tarafına verilmesi kabul edilen Altı Nahiye Meselesinde Bosna ileri gelenlerinin Hüseyin Kapudan liderliğinde harekete geçmesi ve 1831'de isyan hareketinin başlaması ile bölüm sona ermektedir.

İsyanın ikinci safhasını oluşturan 1831- 1836 yıllarını kapsayan üçüncü bölümde ise 1831 Haziran ayında Vidin Muhafızı İbrahim Paşa'nın Bosna valiliğine atanmasına karşın Hüseyin Kapudan'ın Bosna valiliğine talib olması ve valilik için resmen Babıali'ye başvurmasıyla gelişen olaylar ele alınmaktadır. Hüseyin Kapudan'ın kendisini merkeze rağmen “*de facto* vali” (s.28) ilanı ile başlayan çatışma süreci ve merkezin Bosna'yla savaşı mercek altına alınmaktadır. Yazar isyan hareketinin bastırılmasından sonraki dört yılda ortaya çıkan olayların da izini sürerek merkezin düzeni yeniden kurma çabasına rağmen tepkilerin devam ettiğini göstermiştir. Böylelikle Bosna'nın merkezileşmesini hedefleyen yeni düzenin (*nizam*) inşa edilmesinin ne kadar sancılı bir süreci işaret ettiği vurgulanmaktadır (s.29,134-146). Halihazırda yukarıda zikredilen, Tanzimat dönemini ele alan eser ve araştırmalar da göstermektedir ki, Osmanlı İmparatorluğu'nda 1839 yılında Tanzimatın ilanı ile başlayan topyekün merkezileşmenin Bosna Eyaleti'nde resmen uygulanabilmesi ancak 1850 yılında mümkün olmuştur.

Kitabın dördüncü bölümünde yazar hem Bosna isyanını genel isyan retoriği açısından kavramsal olarak tanımlamaya, hem de isyancıların buldukları sosyal tabakayı ve kimliklerini tespit etmeye yönelik mühim bir analize girişmektedir. Ayrıca merkezin isyanı nasıl tanımladığı, isyan karşısında ne tür yöntemlere başvurduğu ve isyancıların akıbetleri de bu bölümde detaylı olarak ele alınan meselelerdir.

Beşinci bölümde, Bosna isyanının liderlik yapısı yakın plana alınarak incelenmektedir. Merkezin isyanların baş aktörleri olan isyan liderlerini nasıl tanımladığından yola çıkılarak, çalışmaya konu olan isyanın liderleri Ruscuklu Ali Ağa ile Hüseyin Kapudan'ın biyografik özellikleri ve liderlik profilleri ortaya çıkarılmaktadır. Böylelikle sözkonusu devirde Balkanlar'da hakim olan liderlik özellikleri analiz edilmektedir. Bu amaçla yazar Hüseyin Kapudan'ın maddi zenginliğinin boyutları ve hızlı zenginleşmesinin nedenleri üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bunların yanısıra isyanın bastırılmasının ardından Hüseyin Kapudan ve yakınlarının başına gelenler anlatılmaktadır.

Bosna'da yüzyıllardır varolan farklı mülkiyet ve toprak ilişkilerinin yarattığı sosyal olgular, son derece güçlenmiş ve doğal olarak statüko yanlısı, yani reform karşıtı bir elitin varlığı, II. Mahmud ile başlayıp Tanzimat devri ile devam eden merkezileşmenin önünde önemli bir engel teşkil etti. Sultan II. Mahmud'un

yeniçeriliği kaldırması ile başlayan merkezileşme siyasetine karşı gelişen Bosna isyanı sırasında eyaletin kendi valisini seşmek şeklinde ortaya çıkan adem-i merkezizetçi talepler de hep bu yapının tezahürleriydi.

Turhan'ın kitabı ondokuzuncu yüzyıl Osmanlı Bosnası üzerine literatürde önemli bir boşluğu doldurmaktadır. Bosna Eyaleti özelinde II. Mahmud devri merkezileşme siyasetine karşı Osmanlı taşrasında gelişen eğilimleri anlamamıza imkan sağlayan önemli bir araştırmadır. Yazarın, 1826-1836 yılları arasında Bosna Eyaleti'nde gerçekleşen reform karşıtı isyanı incelerken, yerel dinamikleri analiz etmenin yanısıra imparatorluk merkezinin isyan karşısındaki eğilimlerini de değerlendiren bütüncül yaklaşımı çalışmanın güçlü yönlerindedir. Bunun yanında eserin döneme ait Balkan tarihi çalışmalarında sıkça rastlanan "miliyeti isyanlar" ve "ayrılıkçı hareketler" gibi milliyetçi tarihyazımının kolaycı yaklaşımlarına prim vermeyerek isyanın hakiki dinamiklerini ortaya çıkarma çabası takdire Őayandır. Turhan, isyancıların isteklerini Bosna elitinin yüzyıllardan beri sahip olduğu imtiyazlı statükonun korunmasına yönelik bir talep şeklinde analiz etmektedir. İncelediği döneme ve kavramlara ait zengin bir bibliyografyaya sahip olan eserde, arşiv malzemesi yoğun ve etkin olarak kullanılmaktadır. Ancak Tanzimat devrine ait kaynak eser ve incelemelerin eksiksiz olarak resme dahil edilmeleri sürecin merkezizetilik - adem-i merkezizetilik atışması eksenindeki devamlılığını orta çıkararak çalışmaya olumlu yönde katkı sağlayabilirdi.